

Εισαγωγικό Σημείωμα

Οι σύγχρονοι εκπαιδευτικοί θεσμοί στην Ευρώπη, προκειμένου να υλοποιήσουν τους κοινωνικοπολιτικούς τους στόχους, δεν προσφεύγουν πλέον διόλου σε αυτό που ασκούσαν τα τελευταία τώρα πενήντα χρόνια, δηλαδή, στη «διακυβέρνηση των πνευμάτων»¹. Φαίνεται ότι ο τρόπος υποκειμενοποίησης των νέων εκπαιδευτικών έχει οριστικά αποκοπεί από την πατερναλιστική συνοδεία των Ανώτερων Σχολών Επιμόρφωσης, μέσα από το πέρασμά τους στις πανεπιστημιακές δομές. Το γαλλικό παράδειγμα είναι χαρακτηριστικό: η περίοδος των πανεπιστημιακών ινστιτούτων επιμόρφωσης δασκάλων στη Γαλλία (IUFM), υπήρξε μία κομβική στιγμή, μεγάλης παιδαγωγικής και φιλοσοφικής εφευρετικότητας, που γρήγορα όμως πέρασε στον έλεγχο μιας νεοφιλελεύθερης προοπτικής επιμόρφωσης μέσα από την έκθεση σε διακινδυνεύσεις² νέων εκπαιδευτικών που βρίσκονται αντιμέτωποι και αντιμέτωπες με καταστάσεις επισφάλειας, δίχως όμως να έχει προηγηθεί αμοιβαία προετοιμασία στους κόλπους μιας κοινότητας επαγγελματιών. Αποτέλεσμα είναι η μαζική απόσυρση δέσμευσης στο επάγγελμα & υποψηφιοτήτων στους διαγωνισμούς προσλήψεων, η εξαφάνιση αυτού που θα συνεχίζαμε να αποκαλούμε «αποστολή» έναντι μίας εκκοσμικευμένης δημόσιας υπηρεσίας, προς όφελος του μαστορέματος ενός επαγγέλματος χωρίς άλλη δομή, παρά εκείνη που του απονεμήθηκε από τους μηχανισμούς επιβίωσης, όπως τους υιοθετεί ο θεσμός, σε επίπεδο διδακτικό, ψευδο-επιστημονικό και ηθικό³.

Η πρόσφατη ιστορία της επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών στη Γαλλία δεν έχει μόνο αξία επεξηγηματική ή συμπτωματική· διαθέτει παραδειγματική λειτουργία σε σχέση με την γενική κίνηση της εκδίπλωσης της ιεραρχικής κατανομής δεξιοτήτων ζωής (*life skills*), τις οποίες έκτοτε πρέπει να εκλάβουμε κατά γράμμα ως ικανότητες στη γυμνή ζωή, με σκοπό τη διευθέτηση των βιοεξουσιών, σύμφωνα και με την ανάλυση του Foucault. Οι έρευνες στην εκπαίδευση έδειξαν εδώ και καιρό ότι οι σχολικές αξιολογήσεις ή οι αντίστοιχες στην επιμόρφωση δεν στόχευαν πλέον ούτε στην εννοιολογική ευφυΐα ούτε στην ικανότητα έλλογου

---

¹ L'expression est de François Guizot ; Cf. C. Nique, *François Guizot, l'École au service du gouvernement des esprits*, Paris, Hachette, 2000.

² Cf. U. Beck, *La société du risque*, Paris, Aubier, 2001.

³ Με αυτόν τον τρόπο στη Γαλλία, παρακολουθούμε την υπουργική επιβολή αρχαϊκών μεθόδων ανάγνωσης σε αντίφαση με την αρχή της παιδαγωγικής ελευθερίας, που παραχωρήθηκε από τον Jules Ferry ενάντια στις επιθέσεις του κλήρου, στην επαινετική προώθηση των γνωστικών επιστημών και τον κατακλυσμό της επαγγελματικής ηθικής από τις παρηγορητικές ηθικές, τις μόνες κατά τα φαινόμενα πλέον ικανές να υποστηρίξουν τους μαθητευόμενους/εκπαιδευτικούς, από τη στιγμή της εισόδου τους στο επάγγελμα.

και πρακτικού προσανατολισμού μέσα στον κόσμο για τον οποίο εκπαιδευόμαστε, αλλά στην ικανότητα υποταγής στις νόρμες, αντοχής στις δοκιμασίες που στερούνται μνητικής λειτουργίας, με μια λέξη συναίνεσης σε έναν ορισμένο βαθμό εθελοντικής δουλείας συνδεδεμένης με την κοινωνική ιεραρχία. Η δια βίου εκπαίδευση έμοιασε, τη στιγμή του θεσμικού ξεθωριάσματος (*fading*), η οποία διαδέχτηκε την περίοδο του '68 στον κόσμο, να αντιστοιχεί στη δυνατότητα προώθησης μίας ικανότητας αυτό-μόρφωσης. Αλλά την ίδια στιγμή, μέσα σε αυτό το ίδιο άνοιγμα, καταβαραθρώθηκε το θεσμικό κύρος, κάτω από την εξασθενημένη μορφή του *coaching* και της επιταγής, σύμφωνα με την οποία, ο καθένας θα πρέπει να γίνει « επιχειρηματίας του εαυτού του», έτσι ώστε να συμμορφωθεί στις γενικές προσδοκίες των οικονομικών φορέων. Το ηθικό ζήτημα μετατράπηκε σε μία διεκδίκηση « ηθικής υγείας», εκτεταμένης προφύλαξης έναντι του κακού και των ιδιωτικών του διαστροφών, που έρχεται να προστεθεί στον ορίζοντα της κανονιστικής υγείας. Σίγουρα απομακρυνθήκαμε από το ζητούμενο της δημόσιας ή ιδιωτικής ηθικότητας συνδεδεμένης με θεσμούς « διακυβέρνησης των πνευμάτων », αλλά η δομή, όπως έδειξε ο Karl Löwith, παραμένει αμετάβλητη, αυτή, δηλαδή, της οργάνωσης μίας μεταστροφής του πνεύματος με στόχο τη σωτηρία⁴. Ενάντια σε αυτήν την απαίτηση ηθικής προφύλαξης, η συγκρότηση από τους ίδιους και τις ίδιες τους/τις εκπαιδευτικούς της συγκεκριμένης ηθικότητάς τους είναι ο μόνος δρόμος αντίστασης.

Η ηθική σκέψη στην εκπαίδευση, εάν συνιστά ένα φιλοσοφικό ερώτημα, έχει ένα άμεσο πολιτικό διακύβευμα που οφείλει να παράγει αποτελέσματα σύμφωνα με δύο χρονικότητες. Η πρώτη, μακροπρόθεσμα, είναι εκείνη του εκπαιδευτικού ορίζοντα και της προγραμματισμένης εγκατάλειψής του στις αγορές της διδασκαλίας & της επιμόρφωσης. Αλλά η δεύτερη μας καλεί με επείγοντα τρόπο: είναι εκείνη της ίδιας της κατάστασης των μάχιμων διδασκόντων/ουσών, του αποπροσανατολισμού τους & της αδυναμίας τους να παλέψουν, στο Σχολείο, ενάντια στην άνοδο των διαχωρισμών και της απέκδυσης από την ανάληψη ευθύνης έναντι της ικανότητας σκέψης των μαθητών και των μαθητριών. Γι' αυτό, η ανάπτυξη της ηθικής απαίτησης στο Σχολείο, δεν έχει τίποτα να κάνει με μία επιστροφή της ηθικότητας και της πλειοψηφικής συναίνεσης · πρόκειται για διεργασία με στόχο μία πολιτική του εαυτού, που καθιστά τον κάθε ένα και την κάθε μία υπεύθυνο και υπεύθυνη της προσωπικής και συλλογικής του/της δέσμευσης κατά την άσκηση μίας ελευθερίας και μίας αντίστασης στην κυριαρχία και την α-κριτική συμμόρφωση. Πρόκειται λοιπόν για μία επανερώτηση της πρωταρχικής λειτουργίας της φιλοσοφίας ως εκπαίδευσης του ίδιου του εαυτού.

Η σύνδεση ανάμεσα στην εκπαίδευση ως θεσμό, την πολύμορφη παιδαγωγική πρακτική στους κόλπους αυτού του θεσμού την ηθική ή και αξιολογική

---

⁴ K. Löwith, *Histoire et salut*, Paris, Gallimard, 2002.

παράμετρο ως παραμέτρους κρίσιμες για την αιτιολόγηση και τη νομιμοποίηση (ή την από-νομιμοποίηση) των ποικίλων λειτουργιών του συστήματος, και τη φιλοσοφία και τη φιλοσοφική ανάλυση-έρευνα γίνεται ζωτική : με άλλα λόγια, πρόκειται για μία σύνδεση εκρηκτική και συντριπτική, λόγω των αντίπαλων & πολύπλοκων δυνάμεων που αναπτύσσονται από αυτά τα πρακτικά και επιστημολογικά περιβάλλοντα τα οποία συνδέονται συχνά με δυσκολία. Φέρνοντας στο φως αυτή τη σύνδεση, θα θέλαμε να την κατανοήσουμε μέσα από το πρίσμα της επαγγελματικής ηθικής η οποία, κατά την κρίση μας, γίνεται ένα αληθινό εργαστήριο για την αναγνώριση και τη φιλοσοφική επεξεργασία των ηθικών ζητημάτων που πολλαπλασιάζονται (συχνά κατεπειγόντως) στους κόλπους της εκπαιδευτικής πράξης σε όλα της τα επίπεδα: από τις αρχές στους σκοπούς & τους στόχους, από την κριτηριολογία στην αξιολογία, από τις θεωρίες στους συλλογισμούς & τα επιχειρήματα, από το μικρο-επίπεδο της τάξης στο μακρο-επίπεδο του θεσμού και της εκπαιδευτικής πολιτικής.

Η διαμόρφωση του κριτηρίου και της ηθικής κρίσης (κάτι που παραπέμπει σε μία εκπαίδευση της κρίσης) μοιάζει να γίνεται αντιληπτή ως ένα *sine qua non* της διαμόρφωσης της ίδιας της παιδαγωγικής συνείδησης, όπως και της εκπαιδευτικής/θεσμικής κουλτούρας. Ωστόσο, η φιλοσοφική ανάλυση επιχειρεί να αποσαφηνίσει (και να καταργήσει, να σκιάσει ή να επιβεβαιώσει) τις κατηγοριοποιήσεις, τα κριτήρια και τα αξιώματα της ρυθμιστικής πρακτικής ηθικής, ιδωμένες μέσα από τις κοινωνικές διαδικασίες, δηλαδή μέσα από τον υποχρεωτικό τους χαρακτήρα ως κανόνων που οφείλουν να δημιουργήσουν ένα κοινό πλαίσιο για την διάκριση και την υιοθέτηση τρόπων πρακτικής. Πρόκειται για μία έντονη προπαιδευτική, που υπόκειται του αναστοχασμού επί των θεωριών και των πρακτικών (έτσι ώστε να συλλαμβάνεται το ηθικά αμφίσημο ή απαράδεκτο). Οι διδάσκοντες και διδάσκουσες καλούνται να εξετάσουν τις ηθικές θεωρίες, αρχές και νόρμες αναλαμβάνοντας το κόστος και το όφελος της συγκρουσιακής τους δυναμικής κυρίως μέσα στο συγκεκριμένο μιας επαγγελματικής δεοντολογίας διάχυτης και πειστικής (και συχνά ακατανόητης μέσα στην ρυθμιστική λογική της). Η συμμετοχή τους στη δημιουργία μιας τέτοιας δεοντολογίας δεν θα μπορούσε παρά να είναι συνδεδεμένη με την ικανότητά τους να τη συγκροτούν ενεργά και να την υπερασπίζονται μέσα από μία λεπτομερή παρατήρηση της πρακτικής, ένα ενσυνείδητο και αποσαφηνισμένο συνυπολογισμό συλλογισμών και επιχειρημάτων στην προοπτική της ενίσχυσης της αρχής της ευθύνης (ατομικής και συλλογικής), της δέσμευσης και της αυτό-ρύθμισης..

Είναι αυτή η ικανότητα την οποία η φιλοσοφική προσέγγιση θα ήθελε (μέσα σε μια προσπάθεια άμβλυνσης των εγγενών στο θεσμό συνεπειών της εξουσίας), να αφυπνίσει, να επεξεργαστεί και να υποστηρίξει για το πρόσωπο (εν είδει ενός πρωτότυπου σχεδίου), στους κόλπους των επίσημων λόγων, στο μέτρο επιπλέον όπου το επαγγελματικό πλαίσιο (ή η τάξη) διέπεται κατεξοχήν από παραμέτρους ετερονομίας και αποπροσωποποίησης, που δημιουργούν συνθήκες προσαρμογής στην πραγματικότητα (μία προσαρμογή ωστόσο κατά κανόνα όχι επαρκώς επεξεργασμένη). Παραμέτρους αναφορικά με την εμφανή ή λανθάνουσα άσκηση της εξουσίας, τις πράξεις υπακοής, εκπειθάρχησης και ελέγχου, απαιτούμενης

εφαρμογής στους ρητούς και άρρητους κώδικες, κανόνες και νόρμες, την έμφαση στην αριστεία και τις τεχνογνωσίες, τη νομική πλαισίωση (δηλαδή, με ό, τι μοιάζει σε ένα πρώτο επίπεδο να εξασφαλίζει την επαγγελματοποίηση). Έτσι, η ηθική διαβούλευση, σε μία προσπάθεια να διαμοιράσει στην κοινότητα το νόημα των πράξεων, συμπεριλαμβάνει εμμόνως ερωτήματα σχετικά με τα όρια, τους καθορισμούς, τις προτιμήσεις, την απαίτηση δικαιοσύνης, το νόημα της αξιολόγησης, το αξίωμα της συνεχούς τελειοποίησης, την αρχή της συνάφειας και της καταλληλότητας, τις αξίες, τις πίστεις & τα έθιμα, τις συγκρούσεις, την κρίση, την οικογενειακή και θρησκευτική ηθική, την προσωπική ηθική, το ουτοπικό.

Σε αυτό το πλαίσιο, οι συγγραφείς του παρόντος τεύχους προσεγγίζουν το πεδίο της επαγγελματικής ηθικής μέσα από διαφορετικές εννοιολογικές εσχάρεις που αποκαλύπτουν ακριβώς τη δυνατότητα πολλαπλών εισόδων στο ζήτημα, αλλά επίσης και τον συγκρουσιακό και πολύπλοκο χαρακτήρα του.

Έλενα Θεοδωροπούλου, Πανεπιστήμιο Αιγαίου
Didier Moreau, Paris 8 Vincennes-Saint-Denis